

NISHONNI TO'G'RI MO'LJALGA OLIB OTISHDA

PSIXOLOGIK BARQARORLIKNING O'RNI

РОЛЬ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ УСТОЙЧИВОСТИ В
ПРАВИЛЬНОМ ПОПАДАНИИ В ЦЕЛЬTHE ROLE OF MENTAL TOUGHNESS IN HITTING
THE TARGET CORRECTLY*Isakov Sanjar Xazratqulovich**Jamoat xavfsizligi universiteti kafedra**boshlig'i o'rinbosari, p.f.b.f.d (PhD), dotsent**Mavlyanov Ravshanjon Tojimamatovich**Universitet kafedra katta o'qituvchisi*

Annotatsiya: maqolada psixologik barqarorlik, qo'rquv va boshqa psixologik omillarning o'q otish aniqligiga ta'siri, harbiy xizmatchilarning kasbiy, intellektual va axloqiy-ruhiy tayyorgarligini oshirish, psixologik barqarorlikning ta'minlanishi, bu esa mashg'ulotlarning sifatli va samaradorli o'tkazilishi davomida muhim ahamiyat kasb etishi xususida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: oliy harbiy, ta'lim muassasa, o'q otish tayyorgarligi, stress, qo'rquv, psixologik barqarorlik, harbiy xizmatchi, psixologik barqarorlik, psixologik omil.

Аннотация: В статье рассматривается влияние психологической устойчивости, страха и других психологических факторов на точность стрельбы, повышение профессиональной, интеллектуальной и морально-духовной подготовки военнослужащих, обеспечение психологической устойчивости, что имеет большое значение при качественном и эффективном проведении тренировок.

Ключевые слова: высшие военные, учебное заведение, стрелковая подготовка, стресс, страх, психологическая устойчивость, военнослужащий, психологическая устойчивость, психологический фактор.

Annotation: The article examines the influence of psychological stability, fear and other psychological factors on shooting accuracy, improving the professional, intellectual and moral-spiritual training of military personnel, ensuring psychological stability, which is of great importance in the high-quality and effective conduct of training.

Keywords: higher military, educational institution, rifle training, stress, fear, psychological stability, soldier, psychological stability, psychological factor.

So‘nggi yillarda mamlakatimizda olib borilayotgan tub islohotlar, bevosita jamoat xavfsizligida ham yangicha yondashuv va tamoyillar shakllanishiga olib kelayotganiga guvoh bo‘lishimiz mumkin. Xususan, 2021-yil 29-noyabrda qabul qilingan PF-27-sonli “O‘zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” Farmoni[1].

Ayni paytda jahondagi vaziyat shiddat bilan o‘zgarib, dunyoning ayrim mintaqalarida ahvol keskinlashib, xalqaro terrorizm va ekstremizm xavfi ortib borayotgani xalqaro va mintaqaviy vaziyatni har tomonlama tahlil va bashorat qilishni, mamlakatimiz xavfsizligi barqarorligini ta‘minlash, Qurolli Kuchlarimizning jangovar tayyorgarligi va salohiyatini oshirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni ko‘rishni talab etmoqda.

O‘q otish tayyorgarligi mashg‘ulotlarida psixologik tayyorgarlik – bu harbiy xizmatchilarning ruhiy va psixologik jihatdan jang sharoitlariga tayyor bo‘lishlarini ta‘minlashga qaratilgan muhim jarayon. Uning maqsadi harbiy xizmatchilarning stressga chidamliligini oshirish, qaror qabul qilish tezligini va aniqligini yaxshilash, qo‘rquv va noaniqlikni boshqarish, jamoa bilan samarali ishlash va jangovar ruhiy holatini mustahkamlashdan iborat. Xususan, Qurolli Kuchlarimiz qudratini, qo‘shinlarning professional va jismoniy salohiyatini yuksaltirishga e‘tibor qaratish lozim. Aynan ana shunday mas‘uliyatli vazifalarni bajarish uchun, Qurolli Kuchlarimiz tarkibiga kiruvchi mamlakatimizdagi barcha davlat organlari qatori O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasiga ham juda katta ishonch bildirilmoqda. Shu o‘rinda aytish joizki, kelgusida Qurolli Kuchlarimiz saflarida xizmat qiluvchi, jangovar salohiyatli, harbiy-professional va albatta yuksak ma‘naviyatli kadrlarni etishtirish masalasiga alohida e‘tibor qaratilmoqda.

Shu nuqtai nazardan yondashadigan bo‘lsak, Dunyoda harbiy xizmatchilarning kasbiy, intellektual va axloqiy-ruhiy tayyorgarligini oshirishga hamda ularning psixologik holatini tadqiq etishga alohida ahamiyat qaratilmoqda. “Dunyoning eng qudratli armiyalari” reytingini aniqlashda, davlatlar armiyasining psixologik mudofaa faoliyati va harbiy xizmatchilarning axloqiy-psixologik tayyorgarligi muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Bu esa, mudofaa va xavfsizlik sohasida amalga oshirilayotgan ishlar Vatan himoyasi, yurt tinchligi hamda davlatimiz istiqboli uchun jonkuyar, fidokor, vatanparvar, vijdonli hamda o‘z xizmat burchini sidqidildan bajaradigan xizmatchilarni yetishtirish vazifasini qo‘ymoqda.

Bu kabi vazifalarning nechog‘li dolzarbligini, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 7-iyundagi 472-sonli “Psixologiya sohasida kadrlarni tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish va jamiyatda huquqbuzarlikning oldini olish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qaroridagi “kadrlarni psixologik salomatligini ta‘minlash, ya‘ni stressogen omillarni oldini olishga qaratilgan maqsadli va manzilli psixoprofilaktika tadbirlari uchun ta‘limning barcha bosqichlarida psixologik

xizmatning metodik qo'llanmalarini ishlab chiqish"[2] vazifasining belgilanganligi bilan izohlashimiz mumkin.

Maqolamizning mazmun va mohiyatida harbiy xizmatchilarning stressga chidamliligi, qo'rquv va boshqa psixologik omillari haqida so'z yuritilyapti. Stress o'zi nima uning qanday belgilari mavjud, shu savollarga oydinlik kiritib olsak. **"Stress"** – bu tashqi yoki ichki omillarning ta'sirida organizmda yuzaga keladigan psixofiziologik holat bo'lib, u har qanday faoliyatga, xususan, o'q otishga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Stressli holatlarda quyidagi muammolar kuzatiladi: Yurak urishining tezlashishi, nafas olish ritmining o'zgarishi, diqqat va motorik harakatlarning buzilishi, emotsional reaktivlikning ortishi.

Qo'rquv – bu xavf haqida signallarni beruvchi emotsional reaksiya bo'lib, tezkor qarorlar qabul qilishga to'sqinlik qilishi mumkin. Qo'rquv: Harakatlarni muzlatib qo'yishi, noto'g'ri baholashga olib kelishi, mushaklar tarangligini kuchaytirishi, o'q uzishdagi muvozanatni buzishi mumkin. Qo'rquv darajasi ayniqsa tajribasiz otuvchilarda yuqori bo'ladi, bu esa ularning o'q otishdagi aniqlik darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. O'q otishda muvaffaqiyatga erishish uchun diqqatni maksimal darajada jamlash talab etiladi. Atrof-muhitdagi chalg'ituvchi omillar, ichki fikrlar yoki stress bu konsentratsiyani pasaytirishi mumkin.

O'q otishda yuqori natijalarga erishish nafaqat texnik mahorat, balki kuchli psixologik tayyorgarlikka ham bog'liq. Stressga chidamlilik, qo'rquvni nazorat qilish, diqqatni jamlash va ruhiy muvozanatni saqlay olish qobiliyati o'q otuvchining aniqligini belgilovchi muhim omillardir. Shu boisdan, harbiylar, xizmatchilar va xodimlar uchun psixologik treninglar jismoniy tayyorgarlik bilan bir qatorda olib borilishi zarur.

Harbiy sohada tadqiqotlar olib borgan olimlar ham yuqoridagi fikrlarning mantiqan to'g'ri ekanligi xususida fikrlar bildirgan. Jumladan, harbiy sohada tadqiqotlar olib borgan harbiy psixolog A.G.Karayanharbiy xizmatchilarning psixologik tayyorgarligiga quyidagicha ta'rif bergan, "harbiy xizmatchilar va harbiy jamoalarda psixologik fazilatlarni shakllantirish, ularning jang maydonidagi faol va samarali harakatlarga psixologik tayyorgarligini va zamonaviy kurash vositalari ta'siriga qarshilik ko'rsatishni ta'minlashga qaratilgan o'zaro bog'liq chora-tadbirlar tizimidir"[3]. Aynan psixologik tayyorgarlikning yo'qligi harbiy xizmatchilarda sarosimaga tushish, o'zini boshqara olmaslik, o'zini yo'qotib qo'yish, jiddiy kasbiy buzilishlarga yo'l qo'yish kabi nojo'ya xatti-harakatlarni keltirib chiqaradi, bu esa jangovar vazifalarni bajarishda, o'qotar qurollardan foydalanishda o'q otish aniqligiga ta'siri ko'rsatishi mumkin.

Darhaqiqat, psixologik tayyorgarlikning mohiyati psixotravmatik omillar muhitida ayrim harbiy xizmatchilar va harbiy qismlarda jangovar - xizmat faoliyatda sodir bo'layotgan voqealar bo'yicha harakat qilish, tahlikali tendensiyalarni aniqlash,

ularga o'z vaqtida va to'g'ri javob berish imkoniyatini beradigan psixologik xususiyatlarning samaradorligini oshirish va faollikni saqlash hisoblanadi.

Yuqorida nomi zikr etilgan, harbiy psixolog A.G.Karayanining fikriga ko'ra, harbiy psixologiyada harbiy xizmatchilar uchun psixologik tayyorgarlikning quyidagi: umumiy, maxsus va maqsadli turlari mavjud.

Umumiy psixologik tayyorgarlik - butun harbiy xizmat davomida barcha harbiy xizmatchilar bilan strategik, operativ va taktik darajalarda (zvenolar) amalga oshiriladi va zamonaviy jangovar faoliyatda harbiy xizmatchilarni stress-omillarga psixologik barqarorligini shakllantirishga yo'naltirilgan faoliyat sanaladi. Umumiy psixologik tayyorgarlik natijasida harbiy xizmatchi jangovar - xizmat faoliyatning murakkab jihatlari to'g'risida to'liq tushunchaga ega bo'lishadi. Bu jarayon jangovar tayyorgarlikning shaxsiy tuyg'usini shakllantirish, jangovar vaziyatning har qanday omillarini hayotiy vazifaga mos keladigan tabiiy deb qabul qilishga imkon beradi.

Maxsus psixologik tayyorgarlik - maxsus bilimlarni rivojlantirish maqsadida, harbiy xizmatchilarni jangovar faoliyatga bilim, ko'nikma, ekstremal sharoitlarda o'zini tuta olish qobiliyatlarini rivojlantirish samaradorligining jangovar faoliyati bo'lib, harbiy qism va bo'linmalarning jangovar qobiliyatining ahamiyatli darajasini belgilaydi.

Kundalik jangovar tayyorgarlik mashg'ulotlarida, shuningdek, psixologik tayyorgarlik mashg'ulotlarida, mashg'ulotlar jadvali bo'yicha o'tkaziladigan psixologik treninglarda, psixologik mashqlar va psixologik o'yinlarda harbiy xizmatchilarning psixologik sifatlari rivojlantiriladi. Bu esa kelajakda jangovar-xizmat vazifalarini bajarishda to'g'ri harakatlanish imkonini beradi. Shuningek, bu jarayonda maxsus ko'nikmalar - professional diqqat, professional fikrash, professional qabul qilish, professional xotira, stressli omillarga qarshi qobiliyatlar rivojlantiriladi.

Maqsadli psixologik tayyorgarlik - harbiy xizmatchilarda aniq jangovar xizmat vazifalarini bajarishda ularga aniq ustanovkalarni shakllantirishga yo'naltiriladi, shuningdek faollik, psixik kayfiyatni rivojlantirishning sifatli psixologik barqarorlikni samarali hal etishdir.

Mazkur tayyorgarlikda, bo'linmaning jangovar xizmat vazifasidan kelib chiqib, harbiy xizmatchilarni jangovar tartibga, jangovar bo'linmalarga, komandalarga taqsimlanadi shuningdek, jangovar va psixologik qobiliyatlarni, shaxsiy tarkibni jangovar tajribasini inobatga olib jamoa vazifalarini bajarishga taqsimlanadi. Harbiy xizmatchilar bunda og'ir iqlim sharoitlariga moslashishi, tog'li va cho'l hududlarida harakatlanish, xavo harorati issiq va sovuq sharoitlarga moslashishda psixologik yordam beradi. Harbiy bo'linmalarida balandlik tayyorgarligi, cho'lda haraktlanish, dala o'quv mashg'ulotlari bo'yicha amaliy mashg'ulotlar o'tkaziladi va harbiy xizmatchilarning tayyorgarligi takomillashtiriladi.

Ya'na bir xorijlik olim N.I.Kolesnikov professional harbiy kadrlarning ma'naviy-

axloqiy va jangovar xususiyatlarini quyidagicha ifodalaydi: Professional harbiy kadrlarni yuksak milliy qadriyatlar – Vatanga muhabbat, harbiy va fuqarolik burchini bajarishga mas’uliyat, vatanparvarlik, Qurolli Kuchlar safida a’zolidan faxrlanish, matonat, Vatanni fidokorona himoya qilishga tayyorlik ruhi kabi yuksak xislatlar asosida tarbiyalashdan iborat[4].

Mazkur sohada Belarus Respublikasi tajribasi o’rganilganida, Belarus Respublikasi Qurolli Kuchlarida harbiy xizmatchilarni jangovar xizmat faoliyatini psixologik ta’minotini tashkillashtirish uch yo’nalishda (jangovar faoliyatga tayyorgarlik, jangovar faoliyatda, jangovar faoliyatning yakunida) tashkillashtiriladi. Ular quyidagilar: psixologik tayyorgarlik; psixologik yordam; jangovar faoliyat qatnashchilarini ijtimoiy psixologik moslashtirish.

Mazkur yo’nalishlarda psixologik tayyorgarlikning mohiyati avvaldan harbiy xizmatchilarni va harbiy qismlarni psixologik resurslar bilan ta’minlash hisoblanadi.

Xulosa o’rnida shuni aytish mumkinki, jahonning rivojlangan armiyalari tajribasida psixologik tayyorgarlikka katta ahamiyati bermoqda. Jumladan, Rossiya Federatsiyasi Qurolli Kuchlarida psixologik tayyorgarlik yo’nalishlari va bosqichlari Belarus Respublikasi Qurolli Kuchlarida amalga oshirilayotgan psixologik tayyorgarlik yo’nalishlari va bosqichlari bilan bir xil mazmundaligini ko’rishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. “O‘zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 29.11.2021 yildagi PF-27-son.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 07.06.2019 yildagi 472-son.
3. Психологическое обеспечение боевых действий личного состава подразделений Сухопутных войск в локальных военных конфликтах — monografiya, Moskva, 1998.
4. Колесников Н.И. Некоторые проблемы подготовка офицерских кадров // Войсковой вестник. Москва, 2003. - №12. –С.45.